

«Кінець історії»? український фактор в оновлені світового порядку

Юрій Якименко,
президент Центру Разумкова

Василь Юрчишин,
директор економічних програм Центру Разумкова

У 1980-х роках ми, українці, жили в епоху, «розвинутого соціалізму» і, здавалося, гасла «комуністична партія - керівна і спрямовуюча сила», «демократичний централізм», «нова історична спільність – радянський народ», «все для блага людини», на противагу «загниваючому Заходу» невдовзі стануть лейтмотивом розвитку більшої, «прогресивної» частини людства. Проте вже на початку 1990-х виявилось, що «капіталістичний світ» виграв історичні перегони у «соціалістичного табору», і дедалі більше країн світу обрали для свого облаштування принципи ліберальної демократії.

Однак деякі уламки «соціалістичної спільноти» виявилися доволі агресивними. Звичайно, докорінна зміна світу не могла бути безболісною, а розвіювання хибних міфів часто супроводжувалось трагедіями. Виявилось, що «братні народи» не такі вже й братні (хіба що у розумінні братерства Каїна і Авеля), і що далеко не всі вони готові прийняти ідеологію вільного світу. Особливо «муляли очі» колишні співмешканці по «табору», які задекларували прозахідний шлях розвитку та ліберальні цінності, але яким не поталанило своєчасно опинитися під захистом 5-ї статті Вашингтонського договору.

Зрозуміло, що тут йдеться передусім про Україну. Саме вона заплатила найбільшу у світі ціну за право бути вільною, демократичною і вільно обирати свій шлях розвитку. Країна, яка упродовж більшої частини своєї новітньої історії наполегливо (з багатьма помилками і втратами) намагалася позбутись свого периферійного статусу, наприкінці першої чверті нового тисячоліття опинилася в самому епіцентрі «ідеального шторму» глобальних політичних, економічних, гуманітарних трансформацій. І виявилось, що ще недавня периферія стає одним з центрів світового вибору, і саме процеси довкола України будуть серед визначальних як для ліберальних демократій, так і для цивілізаційного майбутнього людства¹.

Входячи у рік новий. Зазвичай, наприкінці року властиво підбивати певні підсумки і оцінювати результати, заглядати у рік прийдешній, окреслювати бажані зміни і зауважувати тривожні перестороги. Для нас же, українців, роки повномасштабної війни проти російського агресора зливаються у постійний потік нових випробувань, зумовлених складним переплетінням внутрішніх і зовнішніх чинників-складових. І, всупереч цьому, нових перемог.

Нагадаємо, що кінець першого року повномасштабного вторгнення і входження України у 2023р. супроводжувалися посиленням агресивних і провокативних дій з боку російського агресора – масованих бомбардувань (ледь не у щоденному режимі) критичної інфраструктури, насамперед, пов'язаної із життєзабезпеченням населення — електро-, водо- і теплостачанням. Українські міста і села перейшли на дозовану подачу електроенергії, «звичними» стали аварійні та віялові стабілізаційні відключення. Крім незручностей для домогосподарств, довготривалі обмеження електроенергії означали скорочення тривалості виробничого часу багатьох промислових підприємств і практично всієї сфери побутових послуг. Ситуація погіршувалась тим, що ані українська влада, ані бізнес-спільнота не мали належного досвіду протидії такому лиху.

Між тим, як не виглядає дивним, входження у 2024 р., попри російську ескалацію, містило зерна оптимізму, оскільки мало низку ознак того, що вітчизняне економічне середовище досить швидко пристосувалось до чергових викликів російської агресії. Так, виробничі показники

¹ До гео економічних і геополітичних питань Центр Разумкова неодноразово звертався у попередніх публікаціях, які розміщені на сайті Центру Разумкова у вільному доступі – <https://razumkov.org.ua>.

демонстрували (хоча й слабке) покращення і засвідчували поступовий вихід з економічного провалля, до якого росія зіштовхнула Україну (нагадаємо про падіння реального ВВП у 2022 р. на майже 30%).

Серед сприятливих чинників, які підтримували соціально-економічне середовище країни виокремимо:

- зміцнення Збройних сил України, що дозволило прискорити визволення значної частини раніше захоплених територій країни, а також посилює спроможності захисту від ворожих повітряних атак та інших агресивних дій;
- надання (на постійній основі) розвинутими країнами-партнерами військової та фінансової допомоги Україні, що, крім військового впливу, зміцнило можливості захисту країни, а також підтримало виробничі проекти і відновлення фізичної інфраструктури, наповнило валютні резерви і захистило гривню від девальваційного шоку, з тим – зміцнювало базис стійкого відновлення;
- політико-дипломатична солідарність з Україною значної частини країн світу, передусім – найбільш розвинутих демократичних держав, що забезпечило нашій країні підтримку в міжнародних організаціях, створення санкційного та іншого «міжнародного дискомфорту» для агресора.

Однак, і ризики не забарились і навіть примножились з неочікуваного боку. «Виразним» виявився кінець 2024 р. - початок 2025 р. Тривожні сигнали були зумовлені внутрішніми протистояннями зі зміною політичного ландшафту у США, на той час провідного партнера і донора України. Політичний курс «Америка понад усе» (декларований ще упродовж президентських перегонів) по новому розставляє акценти і пріоритети у розвитку демократичного світу.

Слід вказати, що загалом, з початком війни в Україні, ризики посилення економічної (та й політичної) фрагментації у світі різко зросли. З одного боку, чітке розмежування між демократичними і авторитарними країнами (які фактично утворюють два цивілізаційних полюси), а також розмивання позицій більшості країн «Глобального Півдня», виявило слабкість і нестійкість глобальних взаємозв'язків, які на той час вже відігравали вирішальну роль у світовому економічному розвитку (торгівлі, транскордонних інвестиціях, створенні ланцюгів доданої вартості)².

З іншого – кризи глобального масштабу (такі як пандемія COVID-19, російська агресія, перетворення економічної залежності на зброю, посилення суперництва між найкрупнішими країнами і союзами світу) підкреслили ризики, притаманні надмірній залежності (енергетичній, виробничих і логістичних ланцюгів), які, своєю чергою, ставлять під загрозу функціонування демократичних суспільств і розвинутих економік, що стає характеристикою розвитку людства, починаючи з середини 2020-х років.

Від початку 2025р. Україна вкотре опинилася у центрі уваги політичних дискурсів і дискусій. Передусім це було зумовлено дедалі зростаючою невпевненістю стосовно термінів і масштабів допомоги з боку США – країни, яка вважалася головним партнером і фактично гарантом «не-поразки» України. А з тим – і перспектив та результатів росії у загарбницькій війні³. Адже зрозуміло – поразку України «авторитарний табір» однозначно сприйняв би як свою перемогу і як поразку світової демократії в цілому – байдуже до державних прапорів⁴.

² Alcidi C., et al. Analysis of developments in EU capital flows in the global context. – https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2024/04/CEPS-K_flows-2023_Final.pdf.

³ Якименко Ю., Юрчишин В. Європа в утвердженні та зміцненні глобального лідерства. – <https://razumkov.org.ua/statti/yevropa-v-utverdzeni-ta-zmitsnenni-glonovbalnogo-liderstva>.

⁴ Підтвердити цю тезу можна, зокрема, і тим фактом, що протягом усієї російсько-української війни з боку країн так званого «Глобального Півдня» і його «лідера» - КНР, не було представлено жодного конкретного плану досягнення миру.

Ситуація ускладнювалася тим, що на тлі суперечливих заяв і дій певних представників політичної еліти демократичних країн, з одного боку, набирали оберту різноманітні «поблажливі» до росії право- і ліворадикально-популістські структури (у т.ч. в державах, які вважаються «форпостом» демократії), з іншого – слабшала інституційна згуртованість навколо міжнародної підтримки України, що, крім сказаного вище, пояснювалося і «втомою від війни» громадянських суспільств (насамперед європейських).

Відтак, на кінець 2025 р. склалася глобальна ситуація, яка вказує на роздоріжжя світових політичних та економічних процесів, створює виклик для здатності провідних демократичних держав світу зберегти ліберальні та гуманітарні цінності, їх (демократичних держав) спроможності обмежити і стримати неоімперські, загарбницькі амбіції автократичних країн, добитися стійкого мирного співіснування.

«Ставки» мають історичний вимір – оновлення ліберальної демократії і мирний розвиток людства або ж (на цей раз) її (ліберальної демократії) витіснення на периферію подальших шляхів розвитку країн світу, який ставатиме дедалі конфронтаційнішим і напевне означатиме тепер вже реальний «кінець історії» ліберальної парадигми розвитку людства.

Трохи про «кінець історії» як процес. Нагадаємо, що концепція «кінця історії» в черговий раз актуалізувалася на початку 1990-х років з «подачі» Френсіса Фукуями, і на той час існували всі ознаки для її справедливості. Тоді у світі домінували розвинуті євро-атлантичні країни («проповідники» і послідовники ідей ліберальної демократії⁵), а їх лідерство не піддавалось сумніву.

Найпоширенішою інтерпретацією «кінця історії» є те, що крах комуністичних режимів у Східній Європі та перемога США у Холодній війні означали, що ліберальна демократія та ринкові економіки стали остаточною універсальною формою людської політичної організації⁶. А у контексті сьогодення – те, що президентство Трампа є вирішальним моментом, який або спростує або підтвердить відхід від оптимістичного наративу про «кінець історії», запускаючи при цьому незворотні небезпечні процеси. Підстави для песимістичних оцінок дають як деякі заяви та дії нового лідера США та представників його команди, так і, тепер вже, їх концептуальні документи⁷.

Зазначимо, що підстави для враження «кінця історії» дійсно були – 1990-і роки були наповнені винятковими знаковими подіями і процесами, зокрема:

- падіння берлінської стіни як символ розпаду системи т.зв. соціалістичної співдружності,
- розширення європейської демократичної спільноти за рахунок країн Центральної Європи і Балтії, зміцнення глобального європейського центру тяжіння,
- докорінна лібералізація світової системи економічного обміну (утворення і розширення СОТ, яка пришла на заміну ГАТТ), з чим пов'язувалось не лише активізація торгівлі, а й прискорення світового розвитку загалом,
- утворення азійського центру тяжіння – піднесення нових індустріальних країн (Сингапур, Південна Корея, Гонконг, Тайвань), які сповідували принципи ринкової економіки, та ін.

Названі політичні процеси підкріплювались економічним домінуванням провідних країн ліберальної демократії. Так:

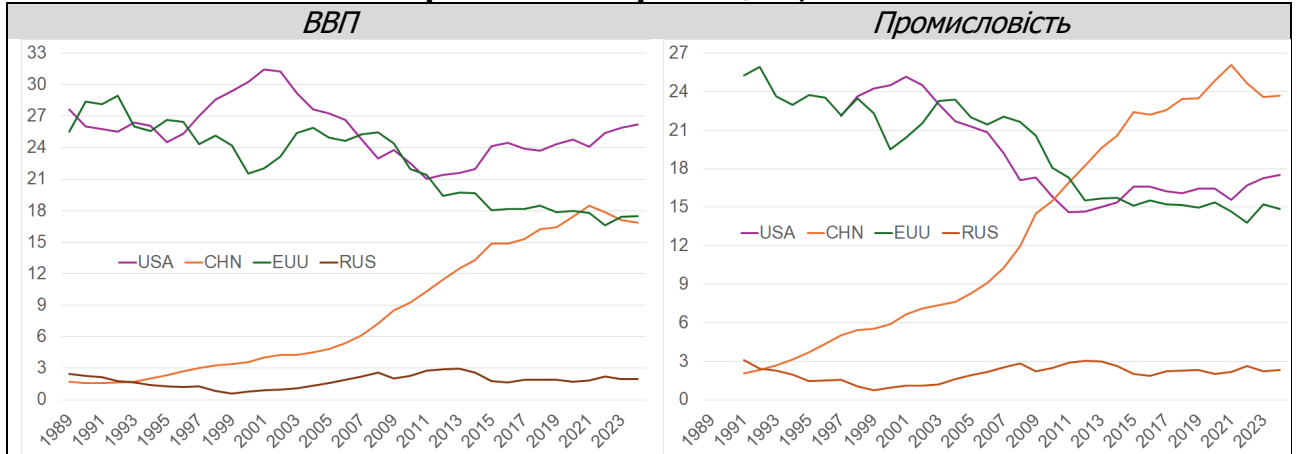
⁵ ...хоча далеко не завжди слідували власним же постулатам, що виходить за межі цього розгляду.

⁶ Sagar P. The last hollow laugh. – <https://aeon.co/essays/was-francis-fukuyama-the-first-man-to-see-trump-coming/>.

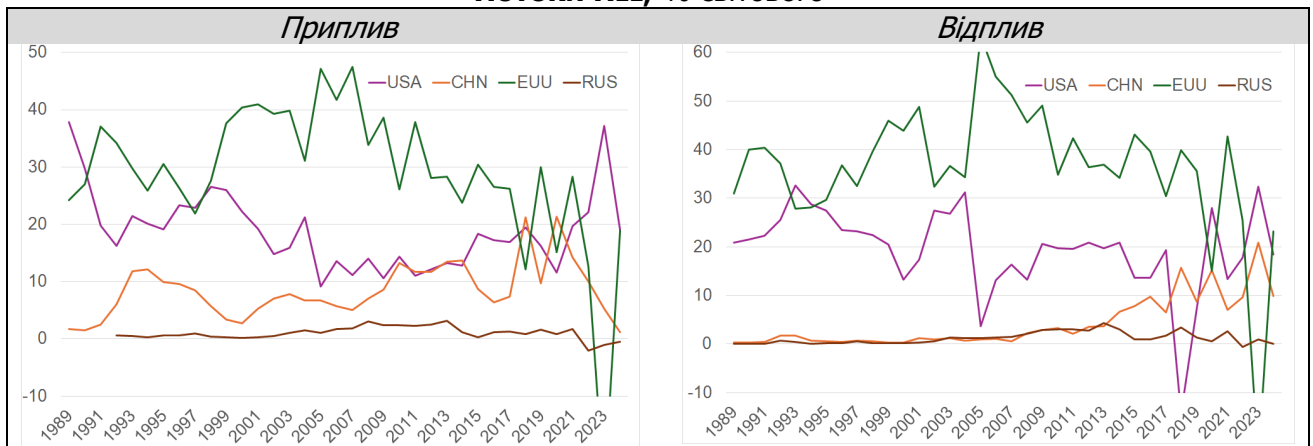
⁷ Зокрема, у Стратегії національної безпеки США-2025 у цьому контексті викликає принцип «Гнучкого реалізму» (Flexible Realism), який знімає «ціннісні» обмеження з економічних відносин з іншими країнами. Див.: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf> Докладніше про Стратегію див. нижче.

- ВВП створюваний у США і Євросоюзі сягав понад половину світового ВВП (діаграма «ВВП і промислове виробництво»). Натомість Китай і росія, які не приховували власних гегемоністських планів, разом створювали близько 5% світового ВВП. Приблизно таким же був розподіл промислового виробництва (економічне прискорення Китаю розпочалося лише разом із вступом країни до СОТ, хоча це не виключна причина),
- подібними були інвестиційні та торговельні потоки; хоча приплив інвестицій до Китаю активізувався у 1990-х роках, однак все ще суттєво поступався припливу інвестицій до розвинутих країн (діаграми «Потоки ПІІ», «Експорт товарів і послуг»),
- беззаперечне домінування США і європейських партнерів спостерігалось і у військовій та оборонній сферах (діаграма «Військові витрати»).

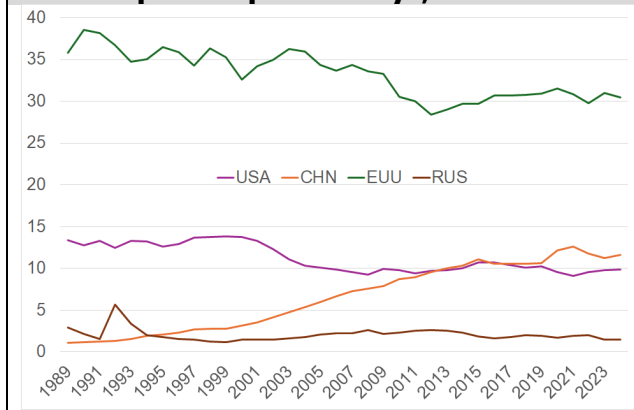
ВВП і промислове виробництво, % світового

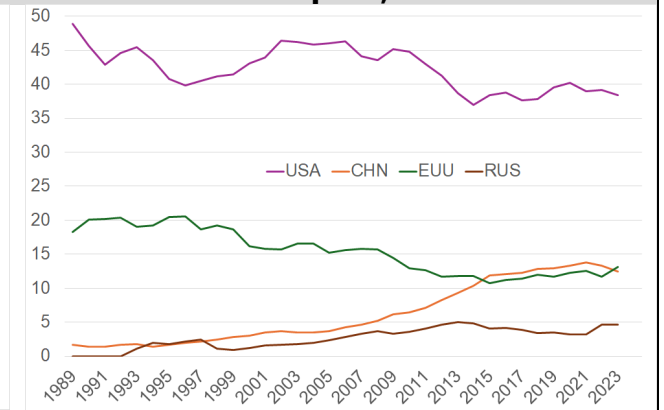
Потоки ПІІ, % світового

Експорт товарів і послуг, % світового

Військові витрати, % світового

Слід визнати, що Китай, з одного боку, ефективно використовуючи іноземні інвестиції і доступ до західних технологій, закріпився у статусі світового виробника товарів, у т.ч. технологічних, з іншого – фактично сформував глобальне торговельне середовище, яке суттєво залежить від китайських товарів, технологічність і якість яких вже визнається у світі. Тим більше, що цьому приляли провідні розвинуті країни, помилково сприймаючи високу економічну динаміку Китаю як підтвердження вибору ним стратегії розвитку за західними рецептами (врізка «Помилка США стосовно Китаю і СОТ»).

*

ПОМИЛКА США СТОСОВНО ВСТУПУ КИТАЮ ДО СОТ

Сьогодні США докладають значних зусиль для протидію китайській економічній експансії. Однак, слід нагадати, що саме США (за президента Б.Клінтона) активно підтримували вступ Китаю до СОТ, переслідуючи далекосяжні цілі.

З одного боку, економічні, очікуючи розширення доступу власних корпорацій до мільярдного ринку споживачів, багатих природних ресурсів і дешевої робочої сили.

З іншого, політичні, припускаючи, що вивільнення потоків товарів, послуг і капіталів, залучення китайського бізнесу до світових виробничих і торговельних мереж спонукатиме країну до швидкого прийняття ліберальних ідей (у т.ч. відокремленні держави від втручання в економічну конкуренцію) і інтеграції країни у світ демократичних цінностей⁸.

Звичайно, реальність швидко скоригувала «ліберально-демократичні» очікування, хоча саме з першої половини 2000-х років, в умовах значного відкриття китайської економіки, а ще у більшій степені — сприянні доступу дешевих китайських товарів на ринки розвинутих країн Америки і Європи, відбувалися значимі зміни у структурі світогосподарських зв'язків, насамперед у частині активного залучення висхідних країн у світове господарство.

Однак, надалі, зміцнившись у відкритих економічних середовищах, Китай перестав звертати увагу на невдоволені сигнали США, і далі вдосконалюючи і посилюючи результативність власної моделі економічного зростання з використанням ідеології і практики державної підтримки національних бізнесів в середині країни і на міжнародних ринках.

Вказані, та й інші процеси глобального масштабу, стосувались України вельми побіжно, досягали до неї лише слабким відлунням (навіть глобальна азійська криза 1997-98рр.), і не мали суттєвого впливу на вибір шляху розвитку країни (яка натомість на той момент намагалася всидіти на двох стільцях – євроатлантичному та євразійському).

Однак, «звичне» лідерство розвинутих країн помітно похитнулось під впливом Глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. (ГФК), яка завдала значної шкоди розвинутих і ряду висхідних країн і чи не вперше поставила під сумнів справедливість глобального домінування Заходу.

Зауважимо, що провідні економіки світу так і не змогли відновити динаміку стійкого зростання. Натомість, Китай почав активне зростання, чим кардинально змінив карту світу (діаграми вище «ВВП...», ...).

Така зміна яскраво проявилась у розширенні складу «акторів», які мали відігравати провідну роль в управлінні глобальними процесами. Важливим інституційним утворенням була група G8 (G7+росія), рішення якої, вважалось, зможуть впливати на глобальний економічний розвиток. Однак, під час ГФК лідери G8 на саміті не змогли сформулювати антикризову відповідь. Це ініціювало скликання зустрічі у Вашингтоні, на якій об'єдналися 20 найбільших індустріалізованих країн світу — G20 — для обговорення контрзаходів. Перехід від G8 до G20 підтверджував, що утворюється нова глобальна інституція (яка формує світовий розвиток), до якої належать 20 провідних економік, серед яких великі висхідні країни – Китай, Індія, Бразилія.

⁸ Від СОТ до фрагментованої інтеграції. – <https://razumkov.org.ua/statti/vid-sot-do-fragmentovanoi-integratsii>

Тим самим, ГФК посилила процеси глобалізації, прискорила системні зміни у світовій економіці – зближення найкрупніших розвинутих і висхідних країн, формування нових інтеграційних утворень, модифікація впливу транснаціональних корпорацій (ТНК). А неочікуваність та глибина кризи спонукали до суттєвого перегляду чинників і складових розвитку світової економіки. Серед найвагомійших складових вкажемо на наступні.

По-перше, переосмислення ролі США у глобальних процесах. Після розпаду СРСР США виконували безальтернативну роль світового політичного та економічного лідера. Навіть посилення кризових ризиків у середині 2000-х років у США вчасно не було оцінено належним чином – переважало переконання про тимчасовість ускладнень на американських ринках (іпотечному та фінансовому). Проте, ГФК спростувала гіпотезу про короткостроковість економічного спаду в США й інших розвинутих країнах. І не виключалася навіть перспектива десятилітнього спаду. Тобто впродовж короткого часу сталася «переорієнтація» з безтурботного сприйняття негараздів найбільшої світової економіки до ледь не апокаліптичних сценаріїв глобального краху.

По-друге, якщо в докризовий період експортна експансія країн, що розвиваються, на розвинуті ринки, а також високий рівень споживання та інвестицій, притаманний таким ринкам (особливо США), виступали вагомими чинниками світового економічного зростання, то надалі вагомими ставали помітні обмеження – навіть у розвинутих країнах посилювалися (протекціоністські) «вимоги» захисту внутрішніх ринків. І хоча упродовж 2010-х років кризові ризики періодично виникали, однак систему світової економіки вдалося заспокоїти, що, до речі, надавало додаткових переваг Китаю, для якого свобода і відкритість лібералізованих ринків були додатковою перевагою.

Трансатлантичні виклики і впливи. Обрання Дональда Трампа Президентом США мало наслідком майже шоківі явища для світових економічних відносин. Так, щодо міжнародних інституцій, напрямів та інструментів дій у економічній (насамперед, торговельній) сфері, то новообраний президент ясно дав зрозуміти, що:

- з одного боку, планує замінити чинні правила міжнародної торгівлі системою взаємних двосторонніх тарифів, причому домінуватиме досягнення економічної справедливості у розумінні Президента США,

- з іншого – що імпорتنі тарифи використовуватимуться не лише як інструмент для вирішення проблеми дефіциту двосторонньої торгівлі, підтримки промисловості США, сприяння створенню робочих місць на внутрішньому ринку, а й покарання того/тих, кого він вважає прихильниками «несправедливих» торговельних практик або правил, які суперечать інтересам США⁹.

Що на практиці, *по-перше*, може означати втручання у будь-яку суспільно-політичну і соціально-економічну сфери не тільки всередині країни, але й за кордоном. *По-друге* – відверту погроза накласти на іноземні компанії додаткові податкові вилучення в залежності від політики, що проводиться їхніми урядами. І хоча зрозуміло, що у випадку недостатньої виваженості результати дій Адміністрації США можуть мати зворотній бажаному ефект, і потенційна глобальна економічна шкода виходитиме за рамки торгівлі, такі ризики часто ігноруються¹⁰.

Для демократичної Європи загалом і Євросоюзу зокрема найсуттєвіші виклики і впливи нового керівництва США, як виявилось (хоча й не було зовсім неочікуваним) пов'язані із складнощами формуванням європейської системи континентальної і глобальної безпеки, яка поступово має зменшувати залежність від американської «парасольки». Звичайно, це буде потрібно робити якнайшвидше, оскільки утримання залежності від «скоригованої» американської готовності

⁹ The Road to a New European Automotive Strategy: Trade and Industrial Policy Options – Navigating the Trilemma of Decarbonization, Competitiveness, and Economic Security. – <https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2025/01/REUOBQT.pdf>.

¹⁰ Donald Trump's economic warfare has a new front. – <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/01/30/donald-trumps-economic-warfare-has-a-new-front>

продовжувати підтримувати Європу означає провокування агресивних намірів автократичних чи антидемократичних сил.

А коригування відбуваються стрімко. Справжнім шоком для європейської спільноти стала представлена у грудні 2025 р. Стратегія національної безпеки (NSS – СНБ)¹¹. За оцінками європейських аналітиків виявилось, що новий світ, яким його бачить «Америка понад усе», не має нічого спільного з ліберальною демократією і забезпеченням принципів вільного світу¹². Домінантою стають корпоративні вигоди, у т.ч. для самих США, управління якими дедалі більше тяжіє до авторитаризму, а міжнародні відносини (у т.ч. з колишніми партнерами і супротивниками) базуються на політичному та економічному тиску і примусу. Більше того, міцні трансатлантичні відносини, які у попередні десятиліття були основою миру і безпеки не лише у Європі, а у світі загалом, більше не вважаються критично важливими для національної безпеки США¹³.

Знаковими подіями і процесами, які віддзеркалились у стратегії, стали:

- відмова США від провідної підтримки і забезпечення НАТО, відмова від значної частини оборонних зобов'язань, насамперед у Європі, перенесення пріоритетної уваги на Азійсько-Тихоокеанський регіон,
- посилення тиску США спрямованого на «реформування» європейської демократичної спільноти, де-факто - підтримку політичних рухів євроскептицизму, ігнорування позицій Євросоюзу у забезпеченні демократичних цінностей,
- відмова від лібералізації світової системи економічного обміну (практичне руйнування СОТ), перехід від єдиних правил і режимів міжкраїнових економічних відносин до фрагментованих домовленостей часто підпорядкованих політичним та дипломатичним міркуванням,
- формування «транзакційної» системи міжнародної політики, посилення чинників до нового поділу світу, базованого не на принципах демократії і прав людини, а спроможності країни забезпечувати економічні інтереси США та ін.

Особливо чутливим для багатьох нововведень стратегії є ставлення до росії. Замість очікуваного представлення москви як основного стратегічного супротивника, довгострокові наміри якого визначають європейський безпековий ландшафт, СНБ розглядає Росію як виклик, який можна пом'якшити — головним чином через відновлення дипломатичної взаємодії та зусиль на «стратегічну стабільність». Для країн, які на собі вже відчувають жорсткий російський тиск, це означає суттєвий відхід від попередніх стратегій США та виявляє глибшу розбіжність у тому, як по обидві сторони Атлантики розуміють природу глобальної загрози¹⁴.

На жаль, такі загрози повністю ігнорується США. Досвід же минулих «кризових загострень» вказує, що протягом наступних (після прояву найгостріших ризиків) років відбувалися глибокі системні світові трансформації. Тобто сьогодні посилюються «історично формовані» ризики – упродовж прийдешнього п'ятиріччя слід очікувати посилення світових дисбалансів і

¹¹ [2025-National-Security-Strategy.pdf](#)

¹² Dempsey J. Europe Needs to Hear What America is Saying. – https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2025/12/europe-needs-to-hear-what-america-is-saying?lang=en&utm_source=ctw&utm_medium=email&utm_campaign=titlelink&mkt_tok=ODEzLVhZVS00MjIAAAGeo4pWnKisOW3JnpJRjNfU_42GgWQZCgs4FbCcXkc_rQFCfubvIrqHEB3bpOAomqtJcks91utt3Ej6UGLLzA2M-POUvIXbJNl7LLMGzCzpRQ

¹³ Попередня Стратегія Трампа 2017 р. визначала конкуренцію великих держав з росією та Китаєм як головний виклик зовнішньої політики США, заснований на «принциповому реалізмі», який прагнув просувати цінності США та враховувати глобальну динаміку влади. Нова ж Стратегія зумовлена комерційними угодами та авторитарними пристосуваннями. – Trump's new national security strategy: Cut deals, hammer Europe, and tread gently around autocrats, <https://www.chathamhouse.org/2025/12/trumps-new-national-security-strategy-cut-deals-hammer-europe-and-tread-gently-around> Published 9 December 2025 —4 minute READ.

¹⁴ Cattler D. What the New US National Security Strategy Really Signals for Europe. – <https://icds.ee/en/what-the-new-us-national-security-strategy-really-signals-for-europe/>

протистоянь (як економічних, так і політичних, з можливим силовим перерозподілом сфер впливу).

В таких умовах, з одного боку, посилюватиметься зосередженість на внутрішньополітичних складових всіх політичних гравців. З іншого – вірогідними стануть «локальні» домовленості для отримання зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних вигод, у т.ч. за рахунок третіх сторін. Зрозуміло, в такій ситуації «малі» країни (в т.ч. Україна) можуть опинитись у складній позиції. А тому для таких країн посилюється значимість економічних, політичних, ідеологічних зв'язків з країною чи союзом країн, які є глобальними центрами вироблення рішень.

Підхід нинішньої Адміністрації США до відносин з росією піддається жорсткій критиці на різних політичних і дипломатичних рівнях. У попередні десятиліття (у т.ч. у першу каденцію Трампа) стримування, у т.ч. з позицій сили і координації з союзниками, значною мірою забезпечувала лідерство США у конфліктних ситуаціях. Сьогодні ж акцент робиться на т.зв. зниженні напруженості, покладанні на особисті і дипломатичні зв'язки.

У контексті України це означає не протидію «силам зла» і посилення тиску на агресора, а заморожування конфлікту і припинення бойових дій без врахування потреб захисту від агресора на стабільній основі. Тобто, політика покладається на те, що з агресором можна «домовитись», використовуючи авторитет і переговорну спроможність керівництва США. На наш погляд, США намагаються повторити стратегічну помилку (врізка вище *«Помилка США стосовно Китаю і СОТ»*), яка невдовзі може змінити політичну карту світу не на користь США.

Якщо нинішня Адміністрація США домагатиметься мирної угоди з москвою (за рахунок України), то це стане важким випробуванням (а з тим і можливим політичним роздоріжжям) для демократичного світу загалом і Європи зокрема. Причому не лише через розбіжності поглядів на рівень допомоги Україні¹⁵. Сприятливий для агресивних намірів росії мир (чи навіть перемир'я) провокуватимуть москву протестувати міцність НАТО і дієвість системи колективного захисту альянсу. Зрозуміло (досвід війни в Україні засвідчує), що навіть загроза значних втрат російських військ від такої провокації додавала б ще більшого «інтересу» для російського керівництва, у т.ч. для посилення розколу у Євросоюзі стосовно меж відсічі агресору.

Боротьба України та новий світовий порядок. Україна, як зазначалося, тривалий час перебувала на роздоріжжі євроатлантичного та євразійського шляхів розвитку, що фактично визначало периферійний характер впливу на європейські і світові цивілізаційні процеси. Однак протягом останніх чотирьох років мужня боротьба України за свободу і незалежність суттєво вплинула на (першочергово) світову та європейську системи координат. Україна скоригувала і розвіяла помилкові та хибні припущення стосовно її (України) цивілізаційної спроможності:

- так, до вторгнення мало хто припускав, що захист цивілізованої Європи значною мірою залежатиме від готовності України впоратися з об'єднаними ворожими силами автократичних країн-паріїв;
- так само не припускалося, що події в Україні по суті прискорять стратегічне затвердження двох цивілізаційних угруповань – демократичного і автократичного;
- хоча швидко стало зрозумілим, що російська повномасштабна агресія призведе до суттєвих трансформацій світового економічного (і політичного) порядку і потребуватиме посилення уваги до проблеми взаємодії і протистояння трьох найвпливовіших глобальних центрів вироблення рішень – США, ЄС та Китаю, однак зовсім не очікувалось, що такі протистояння провокуватимуться провідною демократичною країною – США – і у багатьох випадках носитимуть конфронтаційний

¹⁵ Серед значимих «внутрішніх» викликів Євросоюзу є встановлення злагоди стосовно розширення оборонних бюджетів. З одного боку, таке збільшення вірогідно підтримуватиметься більшістю європейських сил та партій, оскільки зумовлене вимогами США для збереження безпекової «американської парасольки». Однак, з іншого – викликатиме значний спротив популістських і націоналістичних партій і рухів, які спекулюватимуть на розширенні допомоги Україні.

- характер стосовно союзників, аж до посягання на території партнерських країн (Канади, Панами, Гренландії). А об'єднуючим чинником, який пригальмував трансатлантичний розкол, стане знову ж таки Україна;
- є підстави вважати, що стратегічна та ідеологічна солідарність між США, ЄС та іншими великими ринковими демократіями, яка колись вважалася само собою зрозумілою, з приходом нової Адміністрації США була на межі краху. Саме події навколо України дали чітке розуміння того, що мірою того, як США віддалятимуться від Європи і поступово зменшуватимуть свою участь у європейській безпеці (аж до практично повного виходу з неї), взаємна відповідальність і підтримка європейських країн стають першочерговими.

Відтак, у світовій системі координат стає дедалі значимішим український фактор. Події останніх років чітко продемонстрували – за широкої підтримки України демократичними країнами цей фактор спрацьовує належним чином, приносячи безпеку і вигоди європейському цивілізованому суспільству.

Більше того, роль українського фактору проявилась також у тому, що в процесі глобальних трансформацій, зумовлених кризовими впливами, саме Європа залишилася осередком збереження цінностей ліберальної демократії, саме вона покликана зберігати і посилювати інститути, завдяки яким існує демократичний світ.

«Український фактор», як інститут європейської безпеки. Розбудова безпекової та економічної інфраструктури Європи загалом та України зокрема матиме більший вплив і підтримку, якщо розглядатиметься владними і громадянськими інститутами у партнерських країнах і світовою спільнотою загалом не лише як питання міжнародної солідарності з Україною, а як завдання і потреби європейської безпеки.

У європейському контексті важливими є два взаємопов'язані фактори:

- перший стосується впливу на загальну систему трансатлантичних відносин, який чинить російська агресія проти України. Європа однозначно визначилася на користь України¹⁶, і її (Європи) ставлення до трансатлантичного партнерства значною мірою визначається ставленням окремих членів до України та російської агресії),
- другий пов'язаний з тим, що Україна, як невід'ємна складова системи європейської безпеки, сьогодні являє собою важливий геополітичний чинник, який впливає на суспільно-політичні та соціально-економічні інститути і цінності, які і визначають європейську систему координат.

Сьогодні зрозуміло, що вже найближчим часом європейська безпека (а з нею і система європейської демократії) значною мірою залежатиме не лише від наявності сучасного озброєння і боєздатних сил оборони окремих країн, а й від надійності і злагодженості бастиону, яким європейці зможуть відгородитись від росії, утворюючи східний форпост від північних до південних морів. З тим, консолідація всієї демократичної Європи навколо захисту і безпеку Україні, а з тим і протидія глобальним загрозам, є питанням виживання європейського суспільства. Що одночасно означатиме і подальше збереження цивілізаційних цінностей, у т.ч. вільного демократичного світу.

При цьому, підтримка України у найближчі роки означає посилення стратегічної безпеки у Європі як у сьогоденні, так і у перспективі, і водночас є складовою оновлення України як демократичної європейської країни з конкурентною економікою, органічно вписаною у єдиний безпековий та економічний простір ЄС. У цьому контексті у європейців вже сформувалась впевненість у тому, що Україна та її здатність до опору відіграватимуть вирішальну роль у безпеці Європи на східному фланзі вказаного бастиону, що вже є практично доведеною гарантією безпеки, яку Україна пропонує Європі. А разом з безпекою стане наріжним каменем у забезпечення збереження і захисту демократичних свобод.

¹⁶ Країни Європи однозначно (за деякими виключеннями) зайняли позицію засудження агресора і підтримки України. Хоча ми, українці, переконані, що «можна і потрібно було зробити більше», однак навіть завдяки вжитим заходам український і європейський бліц-криг росії було зірвано.

Україна і Європа виявилися нерозривно пов'язаними одна з одною. Підтримка Європою європейського вибору України, одночасно прискорюватиме зміцнення самої Європи, посилюватиме її (Європи) безпеку, авторитет і впливовість у світовій спільноті і, зокрема, у трансатлантичних відносинах. Для України – це питання її успішної відсічі агресору та подальшого розвитку як повноцінної і повноправної європейської держави – члена ЄС.

Надто амбітно? Можливо. Однак останніми роками український фактор переконливо довів свою масштабність і значущість для сучасного світу.